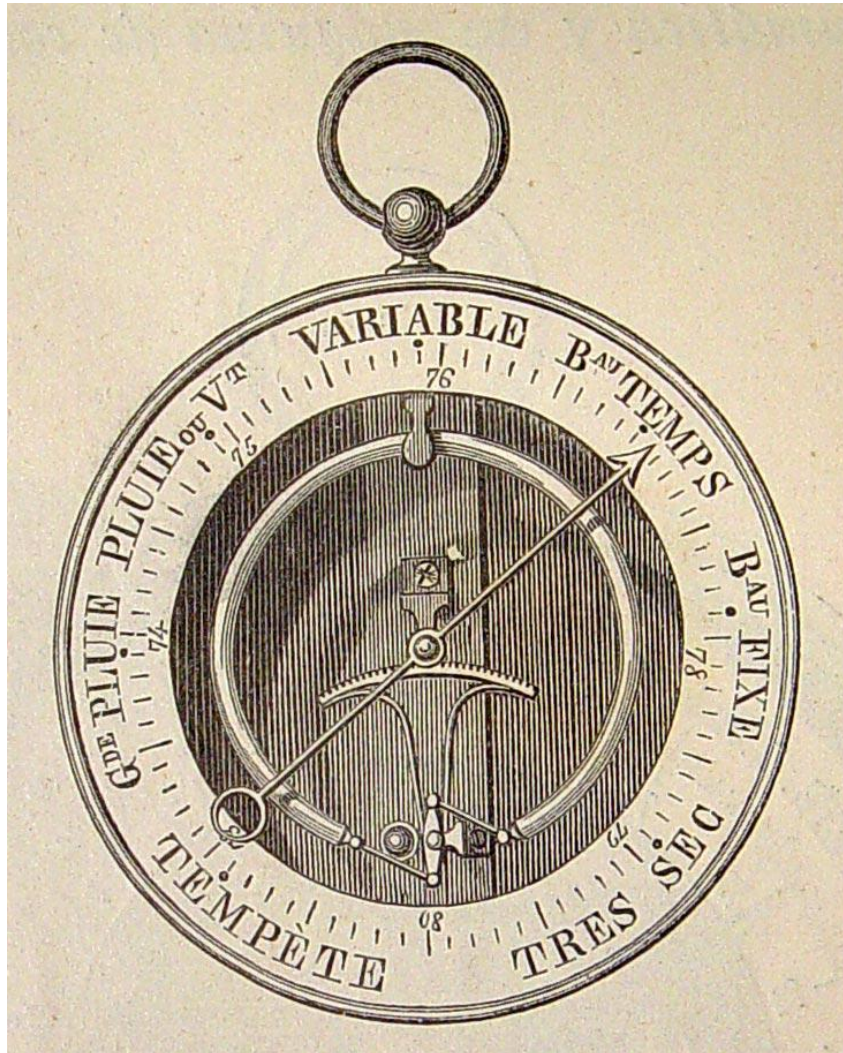

DANMARKS FORSKNINGSBIBLIOTEKSFORENING
Danish Research Library Association

Danmarks Forskningsbiblioteksforening

E-bogsbarometer 2011 v. 2

DF Sekretariatet, Hanne Dahl, c/o Statsbiblioteket, Tangen 2, 8200 Århus N.

Tlf: 8946 2207. E-mail: df@statsbiblioteket.dk.

Postgiro: 5 34 84 63. Swift-BIC: DABADKK – IBAN DK22 3000 0005 3484 63 Bank: Danske Bank, kto.nr.

4703 4809527042. Swift-BIC: DABADKKK – IBAN DK 3730 00 4809 527042.

SE nr. 96544359

Forord

DFs bestyrelse besluttede i november 2010, at gennemføre en undersøgelse af e-bøgernes udbredelse, anvendelse og fremtid i DF-bibliotekerne.

Under hensyn til muligheden for at fremlægge resultaterne på DFs vinterinternatmøde i januar 2011, var det ikke muligt at inddrage alle DF-bibliotekerne. I stedet fokuseredes på et mindre udvalg af de største DF-biblioteker.

I nærværende skrift rapporteres resultaterne af undersøgelsen.

I forhold til den oprindeligt offentliggjorte udgave, er en mindre fejl vedr. besvarelsen fra Roskilde Universitets Bibliotek blevet rettet.

Forside illustration: Biblioteca de la Facultad de Derecho y Ciencias del Trabajo Universidad de Sevilla

Indhold

Resume.....	4
Deltagere.....	4
Økonomi	4
Er der separate ebogskonti på budgettet?	5
Hvor stor en andel af bibliotekets totale budget for ebøger skønnes brugt hos individuelle forlag, aggregatorer eller boghandlere?.....	5
Administration og katalog.....	5
Hvor stor en andel af bibliotekets ebøger skønnes at optræde med individuelle katalogposter i bibliotekets katalog?.....	5
Er e-bøgerne søgbare sammen med den trykte bogbestand?	5
Hvilke kilder til katalogdata benyttes?	6
Hvilke aftaler om ebøger har biblioteket med individuelle forlag, aggregatorer eller boghandlere?.....	6
Forlag:	6
Aggregatorer	6
Boghandlere.....	6
Datakvalitet.....	7
Hvilke ebøger?	7
Indkøbes lærebøger som ebøger, eksempelvis til pensumsamlinger?	7
Hvis ja, hvor mange?.....	7
Brugerne og brugen	7
Hvordan vurderer biblioteket, at brugerne tager imod ebøger?.....	7
Angiv samlede benyttelsestal for ebøger	8
Har biblioteket (nogen sinde) tilbudt noget af følgende for at fremme brugen af ebøger?	8
Teknik	9
Ejer biblioteket ebogslæsere af nogen art (pc'er o.lign. ikke medregnet).....	9
Hvilke(n) model(ler)?.....	9
Planlægger biblioteket at anskaffe ebogslæsere inden for det kommende år?	9
Hvis Ja, hvilke(n) model(ler)?	9
Anser biblioteket det som sin opgave at stille ebogslæsere til rådighed for brugerne?	10
Strategi.....	10
Hvordan har anskaffelse af ebøger påvirket anskaffelsen af trykte bøger?.....	10
Hvor hurtigt forventes bibliotekets ebogssamling at vokse?.....	10
Hvordan mener biblioteket udbredelsen af ebøger kommer til at påvirke bibliotekets fremtid?.....	11

Resume

Forsknings- og uddannelsesbibliotekerne investerer i stor stik i ebøger, fortrinsvis fra større leverandører, der sikrer effektivitet i anskaffelsen. De digitale materialer behandles som endnu en måde at skaffe brugerne den information de har brug for. Dette afspejles bl.a. i administrationen, hvor ebøger behandles fuldt på linie med det trykte materiale, eksempelvis hvad angår søgbarhed.

Bibliotekerne oplever at brugerne tager godt imod tilbuddet, hvilket også understøttes af de indrapporterede benyttelsestal.

Det fulde potentiale er dog ikke realiseret endnu. Særligt hvad angår lærebøger, er situationen hvad angår udbud og priser, endnu utilfredsstillende for bibliotekerne.

Praktisk taget alle deltagende biblioteker ejer ebogslæsere. Det er dog kun et mindretal, der betragter det som deres opgave at stille ebogslæsere til rådighed for brugerne.

Deltagere

Spørgeskemaet blev rundsendt til 15 større biblioteker i hele landet. Af disse valgte følgende 10 at deltage

Statsbiblioteket (SB)
Det Kongelige Bibliotek (KB)
Syddansk Universitetsbibliotek (SDU)
CBS Bibliotek (CBS)
Danmarks Tekniske Informationscenter (DTIC)
Roskilde Universitetsbibliotek (RUB)
IVA Biblioteket (IVA)
Aalborg Universitetsbibliotek (AUB)
Biblioteket Metropol (MET)
Biblioteket på University College Nordjylland (UCN)

Forkortelserne i parentes anvendes i oversigtstabeller i resten af rapporten.

Økonomi

En væsentlig parameter for at bedømme udviklingen i ebøger på de danske forsknings- og uddannelsesbiblioteker, er de beløb, der bliver afsat til anskaffelse af ebøger. I nedenstående skema, listes svarene på spørgsmålene om, hvor mange penge der blev brugt på ebøger i 2010, og hvor mange der forventes at blive brugt i 2011.

	2010	2011	Vækst
CBS	545.000	750.000	38%
RUB	185.000	500.000	170%
KB	1.891.714,94	1.671.268	- 12%
SB	1.180.000	1.000.000	-15%
UCN	35.000	70.000	100%
IVA	35.000	45.000	29%
DTU	2.100.000	2-2.500.000	-5 – 19%
MET	53.000	60.000	13%
AUB	1.500.000	1.500.000	0 %
SDU	1.500.000	1.600.000 – 1.700.000 (ca. samme pakker)	0 %

Samlet er der tale om en vækst på 5 %, med betydelige variationer. Dette tal skal ses i lyset af de nedskæringer, der har ramt de fleste biblioteker. For et par biblioteker er der den yderligere udfordring i sammenligningen af tallene, at 2010 tallene er det kendte forbrug, mens 2011 tallene repræsenterer det forbrug der følger af aktuelt tegnede licensaftaler. Det angivne forbrug i 2011, er derfor formentlig undervurderet, og den samlede vækst vil, sandsynligvis, vise sig at blive større end det fremgår her.

Er der separate ebogskonti på budgettet?

Ja	Nej
CBS	RUB
KB	SB
DTU	UCN
AUB	IVA
SDU (enkelte titler købes på de enkelte fagkonti)	MET

På spørgsmålet om hvordan budgetteringen af ebøger foregår, er respondenterne delt. Fem biblioteker arbejder med separate konti for ebøger, fem uden. Der kan måske ses en tendens til at de større biblioteker har separate konti, og de mindre ikke, men billedet er ikke entydigt. Statsbiblioteket arbejder ikke med separate konti, men kan ikke betegnes som et mindre bibliotek.

Hvor stor en andel af bibliotekets totale budget for ebøger skønnes brugt hos individuelle forlag, aggregatorer eller boghandlere?

Som eksempler blev nævnt Wiley og Elsevier (forlag), Ebrary og Proquest (aggregatorer) samt Dawson og Blackwell (boghandlere)

Langt de fleste penge bruges på forlag og aggregatorer. Køb ved boghandlere udgør kun en mindre del af bibliotekernes anskaffelser. Linien mellem hvornår en aggregator er boghandler, og en boghandler er aggregator er dog en anelse uklare.

	0-20 %	20-40 %	40-60 %	60-80 %	80-100 %
Forlag	IVA, MET		AUB	CBS, SB, KB	DTU, SDU
Aggregatorer	CBS, DTU, SDU	SB, KB	AUB	IVA	RUB, UCN, MET
Boghandlere	CBS, IVA, DTU, MET, AUB, SDU, KB	SB			

Fordelen ved at benytte forlag og aggregatorer, ligger i muligheden for at anskaffe relativt mange titler i en omgang. Anskaffelse af enkelttitler er administrativt mere ressourcekrævende end de store licenser. Ni ud af ti respondenter angiver at de anskaffer for mere end 60 % af deres ebogs-budget, hos forlag eller aggregatorer. Af disse ni angiver fem, at mindst 80 % af deres budget lægges hos forlag eller aggregatorer.

Administration og katalog

Hvor stor en andel af bibliotekets ebøger skønnes at optræde med individuelle katalogposter i bibliotekets katalog?

For samtlige respondenter gælder det, at det skønnes, at mellem 80 og 100 % af ebøgerne er registreret individuelt i katalogen. Svarene dækker formentlig over, at alle ebøger registreres individuelt. De kan dog også dække over den forsinkelse, der naturligt kan optræde ved anskaffelse af store forlagspakker, hvor et antal titler endnu ikke er lagt i katalogen.

Er e-bøgerne søgbare sammen med den trykte bogbestand?

Samtlige respondenter i undersøgelsen har svaret ja på dette spørgsmål. Dette, og det foregående spørgsmål set under et, giver en kraftig indikation af, at bibliotekerne i vid udstrækning betragter og behandler ebøger ganske som trykte bøger

Hvilke kilder til katalogdata benyttes?

Svarene på dette ganske frie spørgsmål, er varierende, og kan samlet set beskrives som, at bibliotekerne får poster derfra hvor det er praktisk muligt, så længe de har acceptabel kvalitet. OCLC/WorldCat og forlagsposter er de primære kilder, men også leverancer fra aggregatorer og DANBib anvendes. Fire biblioteker nævner specifikt OCLC.

Hvilke aftaler om ebøger har biblioteket med individuelle forlag, aggregatorer eller boghandlere?

Samme eksempler som under spørgsmålet om fordeling af budget blev givet.

Forlag:

	Elsevier	Emerald	OECD	OUP	Palgrave	Sage	CRC	Springer	Thieme	World Bank	Wiley	T&F	CUP
CBS	X	X	X	X	X	X		X		X			
KB	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X		
SB	X			X									
DTU	X						X	X			X	X	X
AUB	X			X		X	X	X	X				
SDU				X	X		X	X			X	X	

Der er ingen grund til at tro at bibliotekerne har angivet komplette oversigter over deres leverandører. En direkte sammenligning skal derfor ske med forsigtighed. Blandt de meget populære forlag finder vi Elsevier, Oxford University Press og Springer. Generelt er der tale om mange forskellige leverandører, og netop valget af forlagspakker, og den tidligere sete tilbøjelighed til at betragte ebøger på linie med trykte bøger, tilsiger også, at bibliotekerne anskaffer de bøger de har brug for, uanset hvor de kommer fra.

Aggregatorer

	Ebrary	MylLibrary	Ebib.dk	Proquest (bl.a. Safari)	EBSCO (bl.a. Netlibrary)	Swets	Wize Nordic
CBS	X	X					
KB	X		X	X		X	
SB	X			X	X		
UCN	X		X				
IVA	X					X	
DTU				x			X
MET	X		X				
SDU	X		X				
AUB	X		X	X	X		

Den klart mest populære aggregator er Ebrary, men også de danske bøger i ebib.dk er repræsenteret på halvdelen af bibliotekerne.

Boghandlere

	Dawson/Dawsonera	Coutts
CBS	X	
KB		X
DTU		X
SDU	X	
AUB	X	

Skellet mellem boghandlere og aggregatorer er uklart. Af de biblioteker der svarer på spørgsmålet, er fordelingen mellem Coutts og Dawson/Dawsonera stort set lige. Halvdelen af bibliotekerne angiver intet svar på dette spørgsmål.

Datakvalitet

For bibliotekets tre største ebogsleverandører – hvordan vil biblioteket karakterisere kvaliteten af den benyttelsesstatistik de leverer?

De leverer ikke statistik	Ingen
Statistikken er ikke specielt pålidelig	CBS
Statistikken er generelt pålidelig	CBS, RUB, UCN, SDU, KB, MET, AUB, SB
Statistikken er pålidelig	DTU

Bibliotekerne oplever leverandørernes benyttelsesstatistikker som generelt pålidelige. CBS angiver dog også at statistikken ikke er specielt pålidelig, og afslører, at der bag de øvrige bibliotekers besvarelser formentlig gemmer sig store variationer i pålideligheden.

Hvilke ebøger?

Indkøbes lærebøger som ebøger, eksempelvis til pensumsamlinger?

Ja	Nej
CBS	RUB
DTU	SB
KB – om muligt	UCN
IVA	SDU
	MET
	AUB

Et lille flertal af bibliotekerne svarer at der ikke indkøbes e-lærebøger. Der ses ikke noget klart mønster i hvilke biblioteker der svarer ja eller nej

Hvis ja, hvor mange?

CBS	Ca. 50 titler, desværre er udbuddet af lærebogstitler begrænset
KB	Udbuddet er ganske begrænset, eller meget dyrt. Derfor relativt få.
IVA	4
DTU	Vides ikke

Forklaringen på hvorfor så få indkøber lærebøger, ses af svarene på det næste spørgsmål. De biblioteker der anskaffer lærebøger gør det i ganske begrænset omfang, fordi priserne er for høje, og udbuddet for lille.

Brugerne og brugen

Hvordan vurderer biblioteket, at brugerne tager imod ebøger?

Brugerne er ikke klar over at biblioteket tilbyder ebøger	IVA
Brugerne er ligeglade med at biblioteket tilbyder ebøger	IVA
Brugerne har taget godt imod at biblioteket tilbyder ebøger	CBS, KB, RUB, SB, IVA, DTU, AUB, MET, SDU

Langt de fleste, ni biblioteker (et har undladt at svare), vurderer at brugerne tager godt imod tilbuddet om ebøger. IVA har svaret ja til alle tre muligheder, og rammer formentlig ganske godt den praktiske virkelighed, hvor nogle af brugerne er uvidende, eller ligeglade med tilbuddet om ebøger, mens andre tager godt imod tilbuddet. Den altoverskyggende vurdering er dog at brugerne er positive.

Angiv samlede benyttelsestal for ebøger

CBS	328.000
RUB	Kan endnu ikke oplyses
KB	140.357
SB	100.000
UCN	1.919
SDU	352.976 (ikke hele 2010)

	1	2	3
CBS	208.728	55.886	21.000
KB	39.283 (ECCO)	25.604 (Ebrary)	30.133 (ACLS History ebook project)
RUB	Kan endnu ikke oplyses		
SB	16.704 (Springer)	18.800 (Ebrary)	2.082 (EEBO)
UCN	1.919		
DTU	30.770 (Springer (jan – nov))	22.639 (CRC jan-dec)	11.581 (Elsevier jan-nov)
MET	1.682 (Ebrary)	390 (ebib.dk)	
AUB (2009 tal)	62.566 (Safari)	22.361 (Springer)	14.311 (Ebrary)
SDU	296.424 (Ebrary)	25.957 (Springer)	9009 (OSO)

Der er meget stor forskel i benyttelsen bibliotekerne imellem. Ikke mindst Ebrary giver anledning til benyttelsestal, der varierer med en hel størrelsesorden. Tallene er generelt svære at sammenligne, ikke mindst fordi nogle biblioteker har angivet tal fra 2009 for benyttelsen, andre kun for dele af 2010. Uensartet rapportering af brugsstatistik fra ebrary giver endnu større usikkerhed.

Bibliotekerne benytter som udgangspunkt download i statistikken. En del biblioteker rapporterer at specielt mindre forlag har problemer med at levere COUNTER-compliant statistik.

Har biblioteket (nogen sinde) tilbudt noget af følgende for at fremme brugen af ebøger?

Instruktions- eller informationsvideo	
Online Guide	KB, IVA
Afviklet kurser primært fokuseret på ebøger	MET
Inddraget ebøger i den generelle undervisning i informationskompetencer	CBS, KB, SB, UCN, IVA, DTU, MET, AUB, SDU

Et enkelt bibliotek har afviklet kurser primært fokuseret på ebøger, mens to har lavet online guides til ebøgerne. Næsten alle biblioteker inddrager ebøgerne i den generelle undervisning i informationskompetencer. Billedet af at ebøgerne betragtes som et medium på lige fod med de øvrige ressourcer, trykte såvel som digitale forstærkes her.

Teknik

Ejer biblioteket ebogslæsere af nogen art (pc'er o.lign. ikke medregnet)

Ja	Nej	Intern brug
KB RUB SB IVA MET AUB DTU	UCN	CBS, SDU

Det store flertal af bibliotekerne ejer ebogslæsere af den ene eller anden art. To biblioteker angiver at have ebogslæsere til intern brug, men det er formentlig tilfældet, at de fleste af de biblioteker der angiver at eje ebogslæsere, kun har dem til intern brug, og altså ikke låner dem til brugerne. Kun et bibliotek har ikke anskaffet ebogslæsere.

Hvilke(n) model(ler)?

	iPad	Sony	Kindle	BeBook	Cooler	CyBook
CBS	X	X	X		X	
KB	X	X	X			X
RUB	X	X	X			
SB	X		X			
IVA	X	X	X			X
MET	X	X		X		
AUB		X		X		
SDU		X				

Den mest populære ebogslæser blandt de adspurgte biblioteker kommer fra Sony. Både iPad og Kindle er også populære valg.

Planlægger biblioteket at anskaffe ebogslæsere inden for det kommende år?

Ja	Måske	Nej
SB UCN AUB IVA	DTU	CBS KB MET SDU RUB

Meldingen er blandet. Ca. halvdelen af respondenterne svarer klart ja, en overvejer situationen, og fem svarer klart nej. Det er værd at bemærke at alle der svarer nej, allerede har anskaffet ebogslæsere. Samtlige adspurgte biblioteker vil i løbet af 2011 være i besiddelse af ebogslæsere.

Hvis Ja, hvilke(n) model(ler)?

	Kindle	iPad
SB	X	X
UCN: Ved ikke		
IVA	X	
AUB: De nyeste på markedet		

De populære modeller, Kindle og iPad, er på ønskelisten. Et enkelt bibliotek svarer at det er den nyeste model på markedet der skal anskaffes.

Anser biblioteket det som sin opgave at stille ebogslæsere til rådighed for brugerne?

Ja	Skal afklares	Nej
SB IVA (mest som eksempel – forventer ikke at kunne dække behovet)	DTU	CBS KB SDU UCN MET AUB RUB

De deltagende biblioteker betragter det som udgangspunkt ikke som deres opgave at stille ebogslæsere til rådighed for brugerne. To biblioteker svarer dog klart ja, og et enkelt overvejer situationen. IVA oplever det som sin opgave at stille apparaterne til rådighed, men mest som eksempel på en teknologi.

Strategi

Hvordan har anskaffelse af ebøger påvirket anskaffelsen af trykte bøger?

Reduceret anskaffelsen af trykte bøger	CBS, KB, SB, DTU
Ikke påvirket anskaffelsen af trykte bøger	RUB, UCN, IVA, MET, SDU
Øget anskaffelsen af trykte bøger	

Den naturlige konsekvens af at anskaffe ebøger er, at reducere anskaffelsen af trykte bøger. På sigt. Bibliotekerne befinder sig, nationalt, såvel som internationalt, i en overgangsfase, hvor der er efterspørgsel efter både trykte og elektroniske bøger. Skiftet er i gang, men de fem biblioteker der svarer at anskaffelsen af trykte bøger ikke er påvirket, er udtryk for at vægten ikke er endeligt forskudt til fordel for de elektroniske bøger. En enkelt respondent mener ikke at kunne svare entydigt på spørgsmålet, men uddyber på en måde, der formentlig er sigende for de overvejelser der gøres på bibliotekerne:

Vi forsøger at reducere køb af papir bøger fra Springer hvor vi har købt hele porteføljen på engelsk. Men på den anden side indkøber vi bøger i papir når vi kun har adgang fra f.eks Ebrary da DRM gør det vanskeligt for brugeren at benytte bogen fuldt ud.

Fire biblioteker har taget skridtet, og reduceret anskaffelsen af trykte bøger som konsekvens af ebogsanskaffelse. Hvor store reduktioner der er tale om fremgår ikke. En del af reduktionerne er formentlig sket ved at undlade at anskaffe trykte udgaver, af bøger der haves elektronisk.

Hvor hurtigt forventes bibliotekets ebogssamling at vokse?

Næsten alle deltagende biblioteker svarer at samlingerne af ebøger vil vokse. Hvor meget de vil vokse, er det langt sværere at svare på. Tre biblioteker angiver konkrete bud, 5, 10 og 20-25%, men ikke uden at opstille en længere række forbehold.

Det væsentligste forhold der spiller ind på væksten af ebogssamlingerne på bibliotekerne angives at være udbuddet fra forlag og aggregatorer. Ikke kun udbud forstået som titler, men også prispolitikken og modellerne for anvendelse.

Teknisk besværlig adgang til bøgerne giver en brugeroplevelse, som flere biblioteker finder uacceptabel, hvilket især gør sig gældende for danske bøger.

Stort set alle deltagende biblioteker fokuserer på anskaffelse af hele pakker af ebøger, enten fra forlag eller aggregatorer, men flere rapporterer, at de undersøger mulighederne for såkaldte ”pick-and-choose” modeller, hvor der anskaffes enkelttitler. Denne type af anskaffelse nævnes i sammenhæng med ønsket om at imødekomme brugerønsker til specifikke titler.

Hvordan mener biblioteket udbredelsen af ebøger kommer til at påvirke bibliotekets fremtid?

Som omtalt ovenfor, medfører ebøgernes udbredelse et fokusskift fra trykte til elektroniske ressourcer. De deltagende biblioteker ser muligheder for at lade dette skifte frigøre ressourcer til publikumsbetjening, ligesom den frigjorte plads i bibliotekernes fysiske rum gør det muligt at stille bedre fysiske faciliteter til rådighed for brugerne. Begge områder hvor flere biblioteker angiver at opleve større efterspørgsel, end der med de nuværende ressourcer kan imødekommes.

Skiftet fra trykte til elektroniske ressourcer angives også at give behov for andre kompetencer, end der pt er til rådighed på bibliotekerne.

Endelig angiver enkelte biblioteker, at der forventes store fordele hvor betjeningssteder ligger fysisk spredt – behovet for at flytte bøger fra sted til sted kan på sigt elimineres.

Forventningerne er altså overvejende positive, men ikke fuldstændigt. Et enkelt bibliotek imødeser et stigende behov for selv at eje de elektroniske bøger, da det generelt ikke er muligt at foretage fjernlån af ebøger.